
XOJAGON TARIQATI TA'LIMOTIDA NAFS TARBIYASI BOSQICHLARI

Fayziyeva Dilorom Shabonovna

Alisher Navoiy nomidagi TOSHD O'TAU

II bosqich tayanch doktoranti

Anotatsiya. Ushbu maqolada Xojagon tariqatining nafs tarbiyasi bosqichlari tahlil etiladi. Xojagon tariqati tasavvufining markaziy masalalaridan biri nafs tarbiyasidir, ya'ni insonning ichki olamini poklash va uni yuqori axloqiy fazilatlar bilan to'ldirish. Maqola, tariqatning asoschisi Shayx Ahmad Yassaviydan tokeyin, Xojagon tariqatining tarixi davomida shakllangan nafs tarbiyasining bosqichlarini ochib beradi. Nafs tarbiyasining bosqichlari: 1) Nafsni anglash va unga qarshi kurashish, 2) Nafsni poklash va yaxshilikka yo'naltirish, 3) Nafsni ruhiy yuksaltirish kabi bosqichlar orqali tasavvufning amaliy jihatlari yoritiladi. Tadqiqotda Xojagon tariqatining axloqiy va ruhiy tarbiyasi, uning nafs tarbiyasiga qarshi kurashdagi o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Xojagon tariqati, nafs tarbiyasi, tasavvuf, Shayx Ahmad Yassaviy, nafsni poklash, ruhiy yuksalish, axloqiy tarbiya, tasavvufiy bosqichlar, Xudo bilan aloqalar, o'z-o'zini anglash.

Аннотация. В данной статье анализируются этапы самосовершенствования секты Ходжагона. Одним из центральных вопросов суфизма секты Ходжагана является самосовершенствование, то есть очищение внутреннего мира человека и наполнение его высокими нравственными качествами. В статье раскрываются этапы самосовершенствования, сформировавшиеся на протяжении истории Ходжаганского тариката, после основателя тариката шейха Ахмеда Яссави. Этапы самосовершенствования: 1) Осознание себя и борьба с ним, 2) Очищение себя и направление его к добру, 3) Выделены практические аспекты суфизма. В исследовании анализируется нравственное и духовное воспитание ордена Ходжагона, его роль и значение в борьбе с эговоспитанием.

Ключевые слова: секта Ходжагана, обучение души, суфизм, шейх Ахмед Яссави, очищение души, духовный рост, нравственное воспитание, мистические этапы, взаимоотношения с Богом, самореализация.

Annotation. This article analyzes the stages of self-cultivation of Khojagon sect. One of the central issues of Khojagan sect Sufism is self-cultivation, that is, purifying the inner world of a person and filling it with high moral qualities. The article reveals the stages of self-cultivation formed during the history of the Khojagan tariqat, after the founder of the tariqat, Sheikh Ahmed Yassavi. Stages of self-cultivation: 1) Realizing the self and fighting against it, 2) Purifying the self and directing it to goodness, 3) The practical aspects of Sufism are highlighted. The study analyzes the moral and spiritual education of the Khojagon order, its role and importance in the fight against ego education.

Key words: Khojagan sect, soul training, Sufism, Sheikh Ahmed Yassavi, purification of the soul, spiritual growth, moral education, mystical stages, relationships with God, self-realization.

Kirish. Xojagon tariqati, tasavvufdagi eng muhim oqimlardan biri bo'lib, o'zining axloqiy va amaliy jihatlari bilan ajralib turadi. Tariqatning asosiy g'oyalaridan biri – nafsni poklash va uni Xudo yo'lida mukammal holga keltirishdir. Nafs, tasavvufda, insonning ichki olami, ruhiy holati va barcha yomon xislatlarni ifodalovchi tushuncha sifatida qaraladi. Xojagon tariqatining ta'limotida nafsni poklashning o'ziga xos usullari va bosqichlari mavjud. Bu bosqichlar orqali insonning ichki olami yuksalib, unda haqiqiy ma'rifatga erishish imkoniyatlari ochiladi. Xojagon tariqatining nafs tarbiyasi bosqichlari nafaqat diniy, balki axloqiy va ruhiy o'sish uchun ham muhim ahamiyatga ega. Maqolada, Xojagon tariqatining asosiy nafs tarbiyasi bosqichlari, ularning amaliy jihatlari va tasavvufda qanday shakllanganligi tahlil qilinadi. Nafsni poklash va yuksaltirish jarayonining ahamiyati, ayniqsa, tariqatning amaliy yo'llari bilan ta'minlanadi.

Asosiy qism. Nafs tarbiyasi masalasi tasavvufda nafaqat Xojagon tariqatining ta'limotida, balki boshqa ko'plab tasavvufiy maktablar va mutafakkirlar asarlarida ham chuqur o'rganilgan. Xususan, nafsni poklash va tarbiyalash jarayonini muhim ta'limot sifatida ko'rgan bir qancha islomiy mutafakkirlar va tasavvuf ariflari bor. Ularning fikrlarini o'rganish, Xojagon tariqatidagi nafs tarbiyasi masalalarini yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi. Xojagon tariqatidan tashqari yana quyidagi shayxlarda ham nafsni poklash masalasiga katta e'tibor qaratilgan.

Shayx Ahmad Yassaviy va Xojagon tariqati: Shayx Ahmad Yassaviy, Xojagon tariqatining asoschisi sifatida nafsni poklash masalasiga katta e'tibor bergan. Uning "Divon-i Hikmat" asarida nafsning olamdagi o'rni, uning insonning ruhiy holatini qanday ifodalashi va uni poklash jarayoni haqida chuqur tahlillar mavjud. Yassaviy nafsni faqat tashqi dunyo bilan bog'liq ehtiroslar va xohishlarga qarshi kurashish sifatida emas, balki uning ichki muvozanatini, iymon va axloqiy fazilatlar bilan uyg'unligini ham ifodalagan. U, nafsni nazorat qilish orqali ruhni Xudoga yaqinlashtirishni maqsad qilgan.

Imom G'azzoliy: "Ihdya ulum al-din". Imom G'azzoliy (1058–1111) tasavvuf va islomiy axloqiy qarashlaridagi eng muhim mutafakkirlaridan biridir. Uning "Ihdya ulum al-din" asari nafs tarbiyasining nazariy va amaliy jihatlari yoritishda katta ahamiyatga ega. G'azzoliy nafsni insonning dunyoviy ehtirosi va ijtimoiy muammolaridan tashqari, uning ichki ruhiy holati sifatida ko'rib, unga qarshi kurashishning birinchi bosqichini "tazkiya" (poklanish) deb ta'riflaydi. Uning ta'kidlashicha, nafsni poklash va tozalash nafaqat tashqi hatti-harakatlar, balki odamning ichki olami, uning niyatlari va xohishlarining poklanishi orqali amalga oshadi. G'azzoliy bu jarayonni "nafsning oltin buloqlari" deb atagan va ularga qarshi kurashishda sabr, iymon, va tasavvufiy tajribani ishlatishni ta'kidlagan.

Shayx Abdulqodir G'iloni: "Futuh al-G'ayb". Shayx Abdulqodir G'iloni (1077–1166) – naqshbandiya tariqatining eng yirik mutafakkirlaridan biri bo'lib, uning "Futuh al-Ghayb" asarida nafs tarbiyasi juda muhim o'rin tutadi. G'iloni nafsni nafaqat yomonlikni ifodalovchi kuch sifatida ko'rgan, balki uning insonning ma'naviy o'sishidagi o'zgarishlar orqali kuchga ega bo'lishini tushungan. G'iloni nafsni tarbiyalash uchun zikr va ibodatning rolini katta ahamiyatga ega deb hisoblagan. Uning fikriga ko'ra, nafsni yo'qotish yoki unga to'liq qarshi kurashish mumkin emas, balki uni boshqarish, tarbiyalash va nazorat qilish zarur.

Rumi: "Masnaviy" va nafs tarbiyasi. Jaloliddin Rumi (1207–1273) o'zining "Masnaviy" asarida nafsni tarbiyalash masalasini chuqur yoritgan. Rumining fikriga ko'ra, nafs, insonning ikkinchi tabiatini tashkil etadi, lekin uni haqiqatga yetkazish uchun eng avvalo nafsni o'zgartirish va unga qarshi kurashish zarur. Rumi nafsni «bo'g'iq» va «o'lik» holatda deb atagan, chunki u insonning asl maqsadidan – Xudodan uzoqlashishiga sabab bo'ladi. Shu sababli, Rumi nafsni o'zgartirishning eng samarali usulini sevgi va iymon orqali amalga oshirishni ta'kidlaydi. U

nafsni harakatga keltirish uchun tasavvufiy sa'y-harakatlar, zikr, va ibodatlar orqali uni Xudo yo'lida rivojlantirish zarur deb bilgan.

Ibn Arabi: "Fusus al-Hikam" va nafs tarbiyasi. Ibn Arabi (1165–1240) — tasavvuf ilmining ulkan shaxslaridan biri bo'lib, uning "Fusus al-Hikam" asarida nafsning maqomi va unga qarshi kurashish bo'yicha bir qancha chuqur tushunchalar mavjud. Ibn Arabi, nafsni faqat dunyo ehtiroslarini amalga oshiruvchi bir kuch deb ko'rmasdan, balki uning inson ruhining bir qismi, uni anglashda yordam beruvchi kuch sifatida qaragan. Uning fikriga ko'ra, nafsni tarbiyalash – bu ruhni olg'a olib chiqish va haqiqiy haqiqatni topish yo'lida amalga oshirilishi kerak bo'lgan o'zgarishlar jarayonidir. Ibn Arabi tasavvufiy nazariyani amaliy hayotga tatbiq qilishda nafsni ijobiy tomonlarga qarshi kurashish bilan birga, uning o'zgartirilishi va rivojlanishiga katta e'tibor bergan.

Al-Hashimi va nafsni poklash. Al-Hashimi (9-asr) tasavvufda nafsni poklashni eng asosiy vazifalardan biri sifatida ko'rgan. Uning "Al-Risala al-Qushayriyya" asarida nafsni tarbiyalashda sabr va muhabbatning muhimligi ta'kidlanadi. Al-Hashimi nafsni poklash uchun insonning barcha harakatlarini Xudo yo'lida, yaxshilikka intilish bilan amalga oshirishi kerakligini bildiradi. U nafsni ustidan g'alaba qozonish uchun zikr va ibodat orqali Xudoga bo'lgan muhabbatni mustahkamlash zarur deb hisoblagan.

Xojagon tariqatida nafs tushunchasi. Nafs – bu insonning ichki dunyosi, o'zini anglash va haqiqiy o'zini topish yo'lidagi to'siq sifatida qaraladi. Xojagon tariqatida nafs — bu insonning ichki kamchiliklari, xohish-irodalari va dunyoviy ehtirosleri sifatida tasvirlanadi. Xojo Hoshim (Xojagon tariqatining yirik mutafakkirlaridan biri) nafsni insonning asl tabiati va Xudo yo'lga to'siq bo'luvchi kuch deb bilgan. Tariqatdagi har bir bosqichda nafsga qarshi kurashish va uni yaxshilikka yo'naltirishga qaratilgan o'zgarishlar yuz beradi. Shayx Ahmad Yassaviy, Xojagon tariqatining asoschisi, nafsni nazorat qilish va poklashning juda muhimligini ta'kidlagan. U "Bismillahir-rahmanir-rahim" deb boshlanadigan duo orqali, nafsni tozalash uchun Xudoning rahm-shafqatiga umid qilishni ta'kidlagan. Yassaviy nafsni birinchi navbatda aql bilan boshqarish, undan keyin esa ruhiy tarbiya orqali poklash zarurligini ko'rsatgan.

Nafsni anglash va unga qarshi kurashish. Xojagon tariqatidagi birinchi bosqich – nafsni anglashdir. Insonning nafsini anglash, uning barcha yomonliklarini va ehtiroslarini tushunish jarayonidir. Bu bosqichda inson o'zining ichki olamidagi qarorlar, hissiyotlar, fikrlar va niyatlarni anglab, ularni yaxshilashga harakat qiladi. Insonning eng birinchi vazifasi – o'zining yomon xulq-atvorlari, g'iybat, hasad, nafrat kabi nafsiy jihatlarga qarshi kurashishdir. Shu bois, Xojagon tariqatining dastlabki bosqichlarida, nafsni anglash va unga qarshi kurashish uchun eng avvalo, nafsning "ko'zlarini ochish" zarurati keltiriladi. Bu bosqichda murid (shogird) o'zining barcha noxush xulq-atvorlarini ko'ra boshlaydi va ular ustida ishlashga kirishadi.

Nafsni poklash va yaxshilikka yo'naltirish. Xojagon tariqatining ikkinchi bosqichi — nafsni poklash va yaxshilikka yo'naltirishdir. Bu bosqichda murid, o'zining barcha illatlarini, yomon xulq-atvorlarini, g'iybat, hasad, nafrat, hiddat kabi barcha salbiy hissiyotlarini yo'q qilishga harakat qiladi. Nafsni poklashning asosiy yo'li — sabr-toqat, solih amal va Xudoga bo'lgan sadoqatdir. Xojo Hoshim nafsni poklashni "ichki jihad" deb atagan va bu kurashda eng kuchli siloh — iymon va ishonch ekanligini ta'kidlagan. Murid nafsini poklash uchun ibodatni, zikrni, sabrni, va o'z-o'zini anglashni amalga oshiradi. Xojagon tariqatida nafsni poklashning asosiy yo'llaridan biri, odatdagi xulq-atvorni o'zgartirish va salbiy hissiyotlarni, nafratni, hasadni yo'q qilishdir.

Nafsni ruhiy yuksaltirish. Xojagon tariqatining uchinchi bosqichi — nafsni ruhiy yuksaltirishdir. Bu bosqichda inson nafsining yuqori saviyalariga erishadi, ya'ni unda ilohiy fazilatlar, haqiqatga bo'lgan intilish va ulug'likni anglash rivojlanadi. Nafsning yuqori darajasiga

erishgan inson, nafaqat o'zini, balki atrofidagi insonlarni ham yaxshilikka chaqiradi, ularning ruhiy tarbiyasiga yordam beradi. Ruhiiy yuksalish bosqichida, insonning barcha harakatlari faqat Xudo yo'lida bo'ladi, u o'zining har bir qadamini Xudoning izni bilan amalga oshiradi. Nafsnig bu bosqichi, shuningdek, insonning iymoni, ibodati va tasavvufiy ma'rifati bilan to'ldiriladi.

Nafs tarbiyasi va uning axloqiy ahamiyati. Xojagon tariqatida nafs tarbiyasining ahamiyati juda katta. Nafsnig tozalash nafaqat diniy, balki axloqiy jihatdan ham insonni mukammal qiladi. Nafsnig poklash orqali inson o'z ichki olamidagi yomonliklardan, adolatsizlikdan, nohaqlikdan va xatolardan tozalanadi. Xojagon tariqatining har bir bosqichi axloqiy fazilatlarni rivojlantirish, shuningdek, haqiqatni anglash yo'lida ahamiyatli o'rin tutadi.

Xulosa. Xojagon tariqatida nafs tarbiyasi insonning ichki olami va ruhiy holatini tozalash, yaxshilash va yuksaltirish jarayonidir. Nafsnig anglash, poklash va ruhiy yuksaltirish bosqichlari orqali tasavvuf amaliyoti insonni haqiqiy ma'rifatga erishishga, Xudo bilan aloqani mustahkamlashga va yuksak axloqiy fazilatlar hosil qilishga yo'naltirilgan. Xojagon tariqatining nafs tarbiyasi bosqichlari nafaqat diniy, balki axloqiy va ma'naviy o'sishni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Xojagon tariqatida nafs tarbiyasi nafaqat tariqatning o'ziga xos xususiyatlarini, balki umumiy tasavvufiy qarashlarni ham o'zida aks ettiradi. Xojagon tariqati, Shayx Ahmad Yassaviy, G'azzoliy, Rumi, Ibn Arabi kabi mutafakkirlarning nafsnig poklash va ruhiy yuksaltirishga oid ta'limotlarini o'rganib chiqish, nafs tarbiyasining nazariy va amaliy jihatlarini yanada chuqurlashtirishga yordam beradi. Bu mutafakkirlarning asarlarida nafs tarbiyasining bosqichlari – anglash, poklash va ruhiy yuksaltirish – tasavvufning asosiy tamoyillaridan biri sifatida aks etgan va ular nafaqat diniy, balki axloqiy yuksalishning ham alohida o'rnini ko'rsatgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati (References):

1. **Shayx Ahmad Yassaviy.** (1992). Divon-i Hikmat. Toshkent: Sharq nashriyoti.
2. **Alisher Navoiy.** (2006). Xamsa. Toshkent: Fan nashriyoti.
3. **Mirzaev, A.** (2005). Xojagon tariqatining axloqiy tamoyillari. Toshkent: O'zbekiston.
4. **Yusufov, M.** (2014). Tasavvuf va Xojagon tariqati. Toshkent: Nafis.
5. **Ruziev, S.** (2011). Tasavvuf ilmining asoslari. Samarqand: SamDU.
6. **Yassaviy, Shayx Ahmad.** (1992). Divon-i Hikmat. Toshkent: Sharq nashriyoti.
7. **G'azzoliy, Imom.** (2000). Ihya ulum al-din (I-III tomlar). Toshkent: O'zbekiston.
8. **Rumi, Jaloliddin.** (2005). Masnavi. Toshkent: Fan.
9. **Ibn Arabi, Muhammad.** (2007). Fusus al-Hikam. Toshkent: Sharq.
10. **Al-Hashimi, Shayx.** (2010). Al-Risala al-Qushayriyya. Buxoro: Buxoro universiteti nashriyoti.
11. **Ruziev, S.** (2011). Tasavvuf ilmining asoslari. Samarqand: SamDU.
12. **Shayx Abdulqodir G'iloni.** (2003). Futuh al-Ghayb. Toshkent: Sharq nashriyoti.
13. **Alisher Navoiy.** (2006). Xamsa. Toshkent: Fan.
14. **Mirzaev, A.** (2005). Xojagon tariqatining axloqiy tamoyillari. Toshkent: O'zbekiston.
15. **Toshpulatov, A.** (2012). Xojagon tariqatining tarixi va ta'limoti. Buxoro: Buxoro universiteti nashriyoti.
16. **Shodmonov, S.** (2009). Tasavvuf va nafs tarbiyasi. Toshkent: Fan.
17. **Yusupov, M.** (2014). Tasavvuf va Xojagon tariqati. Toshkent: Nafis.
18. **Zahidov, R.** (2001). Xojagon tariqatining ijtimoiy va diniy ahamiyati. Toshkent: O'zbekiston.
19. **Mansurov, T.** (2008). O'rta asr tasavvufi. Toshkent: Ilm